

سال یازدهم • پاییز و زمستان ۱۴۰۴ • شماره ۲۳

Biannual Journal of Islamic Psychology
Vol.11, No. 23, Autumn & Winter 2026

نقش سلامت معنوی، هوش معنوی و خودمهارگری در پیش‌بینی خردمندی نوجوانان

* فاطمه احمدی

** مسعود جان‌بزرگی

چکیده

پژوهشگران معاصر هوش را برای حل مسائل پیچیده امروزی کافی نمی‌دانند. تقویت خردمندی در کنار هوشمندی برای پیشرفت نوجوانان ضروری است. این مطالعه با هدف بررسی نقش سلامت معنوی، هوش معنوی و خودمهارگری در پیش‌بینی خردمندی نوجوانان انجام شد. مطالعه حاضر توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعه آماری شامل همه نوجوانان ۱۱ - ۲۲ ساله ساکن ایران در سال ۱۴۰۳ که به فضای مجازی دسترسی داشتند، می‌شود. ابزار شامل پرسش‌نامه‌های خردمندی، سلامت معنوی، هوش معنوی و خودمهارگری بود. در این پژوهش از نمونه‌گیری در دسترس استفاده شد و ۱۵۷ نوجوان ۱۱ - ۲۲ سال، به‌عنوان نمونه در نظر گرفته شدند. شیوه تحلیل داده‌ها، تحلیل رگرسیون به‌شیوه ورود هم‌زمان و گام‌به‌گام به کمک نرم‌افزار SPSS26 بود. ترکیب خطی متغیرهای پیش‌بین سلامت معنوی، هوش معنوی و خودمهارگری با خردمندی معنادار است و حدود ۴۵ درصد از واریانس خردمندی توسط این متغیرها تبیین می‌گردد. در تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام، دو متغیر هوش معنوی و سلامت معنوی نقش معناداری در پیش‌بینی خردمندی داشتند، اما سهم خودمهارگری در این پیش‌بینی معنادار نبود. نتایج حاصل از این پژوهش می‌تواند در مداخلات و برنامه‌ریزی‌های تربیتی مدنظر قرار گیرد؛ هرچند درباره خودمهارگری نیاز به بررسی‌های بیشتر و استفاده از ابزارهای دقیق‌تری وجود دارد.

کلیدواژه‌ها: خردمندی، عقل، سلامت معنوی، هوش معنوی، خودمهارگری.

* دانشجوی دکتری روان‌شناسی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران (ahmadifateme@rihu.ac.ir) (نویسنده مسئول)

** استاد گروه روان‌شناسی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۲۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۱۵

مقدمه

پژوهشگران معاصر اذعان دارند که هوش به تنهایی قادر به حل مسائل پیچیده امروزی نیست (استرنبرگ و اسپیکولیشنز،^۱ ۲۰۱۸). مفهوم خردمندی^۲ دارای تاریخ غنی است؛ تا جایی که در قرون مختلف و فرهنگ‌های گوناگون به آن به‌عنوان یکی از بالاترین فضیلت‌ها اشاره شده است (والش و ریم،^۳ ۲۰۱۵). در آثار اولیه روان‌شناسی این مفهوم به‌عنوان نقطه ایدئال پیشرفت انسان در نظر گرفته می‌شد (استادینگر و گلاک،^۴ ۲۰۱۱). خرد را تحت عنوان به‌کارگیری هوش و خلاقیت و نیز دانش فرد در جهت مصلحت عمومی (استرنبرگ، ۲۰۰۴) و یا ترکیبی از ویژگی‌های شخصیتی در سه بعد شناختی، تأملی و عاطفی (آردلت، ۲۰۰۳)^۵ تعریف کرده‌اند. از نظر گروسمن و برینزا^۶ (۲۰۱۸) خردمندی می‌تواند توانایی استفاده از استدلال عمل‌گرایانه برای حل چالش‌های مهم زندگی (گروسمن، ساهدرا و سیاروچی،^۷ ۲۰۱۶)، دانشی برای کاربرد حل مسئله یا خودتنظیمی (استادینگر و گلاک، ۲۰۱۱) و ارتباط مثبت و سازنده با محیط باشد (پرتوس،^۸ ۲۰۱۳). به‌رغم دشواری در تعریف خرد، میان پژوهشگران و صاحب‌نظران این حوزه نوعی توافق کلی وجود دارد مبنی بر اینکه خردمندی مشتمل بر دانش، بینش، تأمل، تلفیق منافع فرد با منافع و رفاه دیگران است (رانی و دوی،^۹ ۲۰۲۰).

۲۹۰

پژوهش‌نامه روان‌شناسی اسلامی
پاییز و زمستان ۱۴۰۴

خرد در متون فلسفی و دینی هم قدمتی دیرینه دارد و تلاش برای دستیابی به آن را می‌توان حداقل تا ۳ قرن قبل از میلاد جست‌وجو کرد (استادینگر و گلاک، ۲۰۱۱). تمدن‌های باستانی ادبیات خرد را بیشتر در قالب حکایات، تمثیل یا ترانه‌ها به‌منظور انتقال رفتارهای اجتماعی و اخلاقی مناسب و ارائه رهنمودهایی برای زندگی جمع‌آوری کرده‌اند (استرنبرگ، ۲۰۰۵). در تفکر دینی و منابع روایی اسلامی، عقل از برترین مقام و منزلت در جهان آفرینش برخوردار بوده و سرچشمه وجود و ریشه و اساس آفرینش به‌شمار آمده است. امام موسی کاظم علیه السلام در تبیین بیشتر سخن پیشوای نخستین چنین فرمود: «همانا خداوند را بر مردم دو حجت و رسول است: حجت ظاهر و آشکار و حجت باطن و پنهان؛ اما حجت ظاهر و آشکار، رسولان، پیامبران و ائمه علیهم السلام و حجت باطن و پنهان،

1. Sternberg, R. Speculations, J.

2. Wisdom

3. Walsh, R. & Reams, J.

4. Staudinger, R. & Gluck, J.

5. Ardel, M.

6. Grossmann, I. & Brienza, J. P.

7. Grossmann, I., Sahdra, B. K., Ciarrochi, J.

8. Porteous, J. D.

9. Rani, G. S. & Devi, M. S.

عقل‌ها هستند».^۱ این روایت به تنهایی خود حاکی از نقش عقل و جایگاه رفیع آن در دین است؛ چراکه عقل را هم رتبه و هم طراز با پیامبران و امامان علیهم‌السلام و به‌عنوان پیامبر و امام درونی و باطنی معرفی کرده است (ابراهیم‌زاده آملی، ۱۳۸۰). گرایش به خردورزی و تعقل در ذات انسان وجود دارد. مقصود از عقل ذاتی و سرشتی همان آگاهی و درک فطری انسان نسبت به خوبی‌ها و بدی‌هاست که به‌صورت خدادادی در او نهاده شده است،^۲ و در صورت وجود تعادل یا تسویه به‌درستی کار می‌کند و انسان می‌تواند با استفاده از این نظام تشخیص‌گر درونی به شرط بهره‌مندی از تزکیه، به سعادت و شکوفایی دست یابد. بر این اساس، عقل فطری را می‌توان اصلی‌ترین ابزار انسان برای دستیابی به سلامت و سعادت در دنیا و آخرت دانست. خرد و عقل فطری در فرایند خردسنجی و خردورزی تعادل خود را بازمی‌یابد و در مرحله تعالی بخشی، به خودنظم‌جویی خداسو نائل می‌گردد (جان‌بزرگی، ۱۳۹۸). گرایش انسان به دین نیز امری فطری است و می‌توان گفت ادیان مهم‌ترین منابع جهت‌دهنده جوامع و بیانگر مبانی جهان‌بینی آنها هستند. به همین دلیل دین یکی از اساسی‌ترین و مهم‌ترین نهادهای جامعه بشری است و بشر هیچ‌گاه خارج از این پدیده زیست نکرده است. بر این اساس، بررسی مفهوم خرد مطابق آموزه‌های اسلامی (آیات و روایات) ما را به شناخت و درک بهتری از مفهوم خرد و ویژگی‌های آن بر اساس بافت فرهنگی می‌رساند. به نظر می‌رسد منابع اسلامی بر مفهوم خرد در قالب واژه‌هایی همچون عقل، حکمت، بصیرت، معرفت، علم، درک، فهم، فکر، نظر، فقه، تدبیر، درایه، لب، نهیه، حجر و حجی که وجه مشترک همه آنها شناخت و ادراک است اشاره کرده‌اند (بیات، رفیعی‌هنر و جهانگیرزاده، ۱۴۰۱). جان‌بزرگی و غروی (۱۳۹۷) بیان داشتند که خردمندی و عقل دارای مؤلفه‌های شناختی (علم)، عاطفی - هیجانی (مهارگری یا بازدارندگی عاطفی) و رفتاری (حکمت عملی) است. در آموزه‌های اسلامی عقل و خردورزی از جایگاه والایی برخوردار است؛ به شکلی که خرد مبدأ اندیشه و فکر و یا مبدأ الهام و وجدان اخلاقی در نظر گرفته شده است (محمدی‌ری‌شهری، ۱۳۸۷، به نقل از: کجوی و هوشیاری، ۱۳۹۹). از منظر اسلام انسان سالم، انسان خردمند است (جوادی آملی، ۱۳۷۷). بنابر آنچه مطرح شد در منابع اسلامی - دینی خردمندی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اثرگذار در رستگاری همه‌جانبه انسان به‌شمار می‌رود.

۱. «ان الله على الناس حجتين: حجة ظاهرة وحجة باطنة، فاما الظاهرة فالرسل والانبياء والائمة واما الباطنة فالعقول»

۲. «قَالَهُمْهَا فُجُورَهَا وَتَقْوِيَهَا» (شمس: ۸)

از آنجاکه دوره نوجوانی یکی از کلیدی‌ترین دوره‌ها در زندگی همه انسان‌هاست، توجه به خردمندی و پرورش این مهارت به‌عنوان یک حق اخلاقی و انسانی، در این دوره ضروری است و تأثیر بسزایی در امر آموزش دارد. اگر نوجوانان خودشان خردمندی را به‌صورت صحیحی تجربه کنند، می‌توان امید داشت که از روش‌های مناسب برای مواجهه سالم با مسائل زندگی روزمره استفاده کنند. بسیاری از پژوهش‌های تجربی از این نظر حمایت می‌کنند که بسیاری از پایه‌های خردمندی در طول نوجوانی و جوانی پایه‌گذاری می‌شوند (شوقی و همکاران، ۱۴۰۱).

استفاده از باورهای مذهبی و معنویت اغلب به‌عنوان یک راهبرد مقابله‌ای سازنده در بهبود خردمندی دانش‌آموزان به‌شمار می‌رود (باباخانو و شوقی، ۱۴۰۱). به نظر می‌رسد وقتی بعد معنوی فعال می‌شود، عقل یا نیروی شناختی انسان از پردازش‌های معمول فراتر رفته و ویژگی‌های انسانی خاصی که تنها در این شرایط بروز می‌کنند، مبنای تصمیم‌گیری‌های فرد قرار گرفته و عمل انسان به‌رغم اینکه گاهی غیرمعمول است، واجد احساس مطلوبی برای فرد می‌گردد (جان‌بزرگی، ۱۳۹۸). معنویت و رشد معنوی در انسان در چند دهه گذشته به‌صورت روزافزون مورد توجه روان‌شناسان و متخصصان قرار گرفته است. بهداشت جهانی در تعریف ابعاد وجودی انسان به ابعاد جسمانی روانی اجتماعی و معنوی اشاره می‌کند و بعد چهارم، یعنی معنویت را نیز در رشد و تکامل انسان تأثیرگذار می‌داند. سلامت معنوی^۱ جدیدترین بعد سلامت است که در کنار ابعاد دیگر سلامت همچون سلامت جسمی روانی و اجتماعی قرار گرفته است، حتی برخی عقیده دارند که بدون سلامت معنوی رسیدن به سطح بالای کیفیت زندگی امکان‌پذیر نیست (هیگفیلد، ۲۰۱۹^۲). سلامت معنوی یکی از مفاهیم اساسی پیرامون چگونگی رویارویی با مشکلات و تنش ناشی از بیماری محسوب می‌گردد که به‌عنوان یکی از ابعاد سلامت، سبب یکپارچگی سایر ابعاد آن می‌شود و خود دربرگیرنده دو بعد وجودی و مذهبی است. سلامت معنوی به‌عنوان التزام به یک اعتقاد خاص مذهبی و سلامت وجودی به کشف معنای زندگی و چگونگی رسیدن به کمال و صلح تعریف می‌شود (چیانگ، لی، چو و همکاران، ۲۰۱۶^۳).

نتایج مطالعه (میچلسون، بروکر^۴ و همکاران، ۲۰۱۶، به نقل از: باباخانو و شوقی، ۱۴۰۱) نشان داد که افزایش سطح معنا و معنویت زندگی نه‌تنها در غلبه بر ناسازگاری‌ها به فرد کمک می‌کند، بلکه

1. Spiritual health

2. Highfield, M. E. F.

3. Chiang, Y. C., Lee, H. C., Chu, T. L.

4. Mitchelso, A. & Brooks, F.

باعث افزایش خرد نیز می‌شود. در مطالعه لی^۱ (۲۰۱۱) نشان داده شد که داشتن سلامت معنوی و کثرت تجارب عرفانی رابطه مثبت با خردمندی دارد.

یکی دیگر از متغیرهای مرتبط با خردمندی، هوش معنوی^۲ است (وودوارد،^۳ ۲۰۱۱). مفهوم هوش معنوی دربردارنده نوعی حل مسئله است که بالاترین سطوح رشد را در حیطه‌های مختلف شناختی، اخلاقی، هیجانی و بین‌فردی دربر می‌گیرد که فرد را در جهت هماهنگی با پدیده‌های اطرافش و دستیابی به یکپارچگی درونی و برونی یاری می‌کند. هوش معنوی به درون ذهن و ارتباط آن با جهان هستی مربوط است. این هوش توانایی فهمیدن عمیق سؤالات معنوی و بینش درونی، آگاهی عمیق از جسم، روان و معنویت است. هوش معنوی بیشتر توانایی ذهنی است و به فرد، روابط بین‌فردی و روان مربوط است (واگان،^۴ ۲۰۰۲). کینگ هوش معنوی را مجموعه ظرفیت‌های روانی که با آگاهی، انسجام و کاربرد جنبه‌های متعالی، معنوی و غیرمادی وجود فرد سروکار دارند، تعریف می‌کند. او چهار مؤلفه برای هوش معنوی در نظر می‌گیرد: ۱. تفکر وجودی انتقادی: در مورد موضوعاتی از جمله زندگی، مرگ، زندگی پس از مرگ، واقعیت، عدالت و دیگر موضوعات وجودی و اهداف شخصی و ماورایی است؛ ۲. توانایی ایجاد معنای شخصی: شکل‌دهی اهداف شخصی با استفاده از تجربیات و توانایی‌های ذهنی و جسمانی و به عبارتی زندگی بر اساس اهداف ایجادشده؛ ۳. آگاهی متعالی: شامل توانایی شناسایی ابعاد متعالی در خود، دیگران و جهان مادی است؛ ۴. گسترش آگاهی: شامل توانایی ورود به حالت‌های معنوی (فراتر از هشیاری) است (ال عید، آرنات و الموید،^۵ ۲۰۲۱). کردنوقایی و نبی‌زاده (۱۳۹۵) در مطالعه خود روی دانشجویان نشان دادند که ارتباط مثبت بین هوش معنوی و ابعاد خرد سه بعدی آردلت وجود دارد که نشان‌دهنده این است که افزایش خردمندی با افزایش هوش معنوی همراه است.

مطابق با پژوهش‌های پیشین یکی از عوامل مرتبط با مؤلفه خردمندی، خودمهارگری^۶ است. خودمهارگری را مایر و سالووی (۲۰۰۳) تحت عنوان کاربرد صحیح هیجان‌ها معرفی می‌کنند و اعتقاد دارند که قدرت تنظیم هیجان‌ها موجب افزایش ظرفیت فرد برای اضطراب، افسردگی، تسکین خود و ناملایمات می‌شود. خودمهارگری به معنای سرکوب احساسات و هیجان‌ها نیست،

1. Lee, T. N

2. Spiritual intelligence

3. Woodward, F.

4. Vaughan, J.

5. Al Eid, N. A., Amout, B. A. & Almoied, A. A.

6. Self-control

بلکه به معنای این است که فرد بتواند چگونگی ابراز احساسات خود را انتخاب کند. چراغ‌زاده و کردنوقایی (۱۳۹۹) در مطالعه خود به این نتیجه رسیدند که خودبازداری به‌طور مثبت قادر به پیش‌بینی خردمندی است. گلاک، بلاک و وست استریت (۲۰۱۹)، به نقل از: کچوی و هوشیاری، (۱۳۹۹) مطالعه‌ای درباره تجربه زندگی انجام دادند و نتایج بیانگر آن بود که افراد خردمندتر می‌توانند در بیشتر اوقات شرایط سخت را کنترل کنند. دسی و روناندو نیز در پژوهش خود نشان دادند که بین مؤلفه خرد و خودمهارگری رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. گلاک و بلاک^۱ (۲۰۱۳) در مطالعه خود نشان دادند بین خرد و خودبازداری رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. آنان در این پژوهش بیان کردند که تنظیم هیجانی یکی از عوامل مؤثر در رشد خرد است. تا کنون پژوهشی که به بررسی نقش مؤلفه‌های سلامت معنوی، هوش معنوی و خودمهارگری در پیش‌بینی خردمندی نوجوانان پرداخته باشد، انجام نشده است. مطالعه حاضر با این هدف صورت گرفت.

مواد و روش

مطالعه حاضر توصیفی از نوع همبستگی بود. جامعه آماری این پژوهش را همه نوجوانان ۱۱ - ۲۲ ساله ساکن ایران در سال ۱۴۰۳ که به فضای مجازی دسترسی داشتند، تشکیل دادند. در این پژوهش برای انتخاب نمونه آماری از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شد. در نهایت ۱۵۷ نفر از پاسخ‌دهندگان به پرسش‌نامه که در دامنه سنی ۱۱ - ۲۲ سال قرار داشتند، به‌عنوان نمونه آماری در نظر گرفته شدند. نمونه نهایی ۱۲۴ نفر دختر و ۳۳ نفر پسر را دربر می‌گرفت. در مطالعه حاضر میانگین سنی شرکت‌کنندگان ۱۵/۴۸ و انحراف استاندارد ۳/۰۵۶ بود. برای جمع‌آوری داده‌ها، ابتدا با کمک نرم‌افزار ساخت پرسش‌نامه آنلاین (با امکان فعال‌سازی و توزیع هم‌زمان تعداد نامحدود) طراحی شد؛ سپس لینک هر چهار پرسش‌نامه خردمندی، سلامت معنوی، هوش معنوی و خودمهارگری از طریق نرم‌افزارهای پیام‌رسان در اختیار افراد نمونه قرار گرفت. تکمیل پرسش‌نامه هم بدین صورت بود که هر فرد بعد از پاسخ‌دهی به هر سؤال امکان ویرایش آن را هم داشت و بعد از پاسخگویی به سؤالات و زدن گزینه تأیید نهایی به ارسال پاسخ‌ها اقدام می‌کرد؛ در انتها داده‌ها پس از گردآوری، به روش ضرایب همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه با مدل هم‌زمان در نرم‌افزار SPSS 26 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

1. Glück, J. & Bluck, S.

ابزارهای مورد استفاده در پژوهش حاضر شامل موارد ذیل بود:

پرسش‌نامه خردمندی: ^۱ پرسش‌نامه سنجش خردمندی دانش‌آموزان دارای ابعاد هشت‌گانه و ۳۶ گویه است که اولین بار توسط سلمانی اردانی، شهریار احمدی و دوایی در سال ۱۳۹۹ ساخته شده است. عوامل این پرسش‌نامه شامل خردمندی عمومی، خردمندی دینی، خردمندی عاطفی، خردمندی انسانی، خردمندی معنوی، خردمندی اخلاقی، خردمندی اجتماعی و خردمندی علمی می‌باشد. هریک از گویه‌های پرسش‌نامه در طیف لیکرت پنج قسمتی از کاملاً موافق (۱) تا کاملاً مخالف (۵) نمره‌گذاری می‌شود. ضریب آلفا برای کل پرسش‌نامه، ۰/۸۹۵ به‌دست آمده است. لازم به ذکر است حداقل ضریب اعتبار پرسش‌نامه برای کاربرد در موقعیت‌های پژوهشی ۰/۷۰ و برای ارزیابی بالینی ۰/۹۰ گزارش شده است (سلمانی اردانی، شهریار احمدی و دوایی، ۱۳۹۹).

پرسش‌نامه سلامت معنوی: ^۲ پرسش‌نامه سلامت معنوی که توسط الیسون و پالوتزیان ^۳ در سال ۱۹۸۲ طراحی شده است، شامل ۲۰ گویه است (ده گویه زوج سلامت وجودی و ده گویه فرد سلامت مذهبی را اندازه‌گیری می‌کنند). نمره سلامت معنوی حاصل مجموعه نمرات این دو زیر گروه می‌باشد. پاسخ هرکدام از سؤالات بر اساس مقیاس لیکرت شش درجه‌ای از کاملاً موافقم (۶) تا کاملاً مخالفم (۱) دسته‌بندی شده‌اند. الیسون و پالوتزیان ضریب آلفای کرونباخ سلامت مذهبی و وجودی و کل مقیاس را به ترتیب ۰/۹۱، ۰/۹۱ و ۰/۹۳ گزارش کردند (پالوتزیان و پارک، ۲۰۰۵). همچنین اله‌بخشیان و همکاران (۱۳۸۹) ضریب آلفای کرونباخ ابزار را پس از ترجمه به فارسی، ۰/۸۲ گزارش کردند. آنها روایی پرسش‌نامه را از طریق روایی محتوایی مورد بررسی و تأیید قرار دادند.

پرسش‌نامه هوش معنوی: ^۵ این پرسش‌نامه توسط کینگ ^۶ در سال ۲۰۰۸ تدوین شده است. این پرسش‌نامه دارای ۲۴ سؤال بوده و هدف آن سنجش میزان هوش معنوی بر اساس مؤلفه‌های تفکر انتقادی وجودی، تولید معنی شخصی، آگاهی و توسعه حالت آگاهی است. این مقیاس بر اساس طیف پنج گزینه‌ای لیکرت کاملاً موافقم (۵) تا کاملاً مخالفم (۰) تنظیم شده است. کینگ و دیسکو ^۷ (۲۰۰۹) پایایی این مقیاس را روی ۶۱۹ دانشجو با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۴ و

1. Wisdom

2. Spiritual Health

3. Paloutzian, R. F. & Ellison, C. W.

4. Paloutzian, R. F., Park, C. L.

5. Spiritual Intelligence

6. King, D

7. King, D. B & Decicco, T. L.

به روش تصنیف (دو نیمه کردن آزمون) ۰/۹۵ برآورد کردند. همچنین ضریب پایایی زیرمقیاس‌ها بر اساس ضریب آلفای کرونباخ به ترتیب ۰/۸۸، ۰/۸۷، ۰/۸۹ و ۰/۹۴ گزارش شده است. در ایران مطالعه رقیبی، معلمی و سالاری درگی (۱۳۸۹)، به نقل از: غلامعلی لواسانی و همکاران، (۱۳۹۵)، ضریب آلفای کرونباخ پرسش‌نامه ۰/۸۹؛ همچنین ضریب پایایی از طریق بازآزمایی در یک نمونه ۷۰ نفری به فاصله زمانی متوسط دو هفته ۰/۶۷ محاسبه گردید.

پرسش‌نامه خودمهارگری:^۱ پرسش‌نامه خودمهارگری توسط تانجی^۲ و همکاران در سال ۲۰۰۴ با ۱۳ سؤال تهیه شد. طیف لیکرت پنج گزینه‌ای از ۱ تا ۵ می‌باشد. برای به دست آوردن امتیاز کلی پرسش‌نامه مجموع امتیازات همه سؤالات با هم جمع می‌شود. در پژوهش تانجی و همکاران روایی این مقیاس با ارزیابی همبستگی آن با مقیاس‌های پیشرفت تحصیلی، سازگاری، روابط مثبت و مهارت‌های بین فردی مورد تأیید قرار گرفته است؛ همچنین پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ ۰/۸۳ به دست آمده است. روایی سازه و محتوا در پژوهش موسوی مقدم (۱۳۹۴) محاسبه و مورد تأیید قرار گرفته است؛ همچنین پایایی آن با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ ۰/۸۵ به دست آمده است.

یافته‌ها

میانگین و انحراف معیار نمرات آزمودنی‌ها در متغیرهای خردمندی، سلامت معنوی، هوش معنوی، خودمهارگری و ماتریس همبستگی این متغیرها در جدول (۱) آمده است.

جدول ۱: شاخص‌های توصیفی و ماتریس همبستگی متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	۱	۲	۳	۴
۱. خردمندی	۱۲۵/۳۶	۱۴/۳۲	۱			
۲. سلامت معنوی	۷۶/۷۹	۱۴/۲۵	۰/۳۸**	۱		
۳. هوش معنوی	۷۰/۰۵	۱۳/۱۵	۰/۶۲**	۰/۲۴**	۱	
۴. خودمهارگری	۴۳/۵۸	۷/۸۵	۰/۳۸**	۰/۲۴**	۰/۵۱**	۱

نتایج جدول (۱) نشان می‌دهد که رابطه خردمندی با هر سه متغیر سلامت معنوی، هوش معنوی و

1. Self-control

2. Tangney, J.

خودمهارگری معنادار است؛ همچنین رابطه سلامت معنوی با دو متغیر هوش معنوی و خودمهارگری معنادار می باشد. رابطه خودمهارگری و هوش معنوی نیز معنادار است. در ادامه جهت انجام رگرسیون، پیش فرض های نرمال بودن متغیرها، عدم هم خطی چندگانه و استقلال خطاها بررسی شد. بررسی نرمال بودن توزیع متغیرها و بررسی داده های پرت (فاصله های ماهالانوبیس) نشان داد که این دو پیش فرض برقرار است. همچنین استقلال خطاها (آزمون دورین - واتسون) نیز مقدار ۱/۷۲ (در دامنه ۱/۵ تا ۲/۵) را نشان داد که این پیش فرض نیز برقرار بود ($p < 0/05$). به منظور ارزیابی مفروضه هم خطی بودن عامل تورم واریانس (VIF) نیز مورد بررسی قرار گرفت. مقدار VIF برای متغیر سلامت معنوی ۱/۰۸، برای متغیر هوش معنوی ۱/۳۷ و برای متغیر خودمهارگری ۱/۳۸ بود. مقادیر به دست آمده نشان داد که در متغیرهای پژوهش پدیده هم خطی بودن رخ نداده است؛ زیرا مقادیر نزدیک به ۱ نشانگر عدم هم خطی متغیرهاست (مقدار VIF نباید بزرگ تر از ۱۰ باشد). مقدار تولرانس نیز برای متغیرهای سلامت معنوی، هوش معنوی و خودمهارگری به ترتیب ۰/۹۲، ۰/۷۲ و ۰/۷۲ بود. از آنجاکه همه این شاخص های تحمل بیش از ۰/۱ هستند، باز هم عدم هم خطی تأیید می گردد. با توجه به مطالب مطرح شده شرایط استفاده از رگرسیون جهت تحلیل داده ها مجاز است. جدول (۲) خلاصه مدل و نتایج رگرسیون چندگانه با مدل هم زمان برای پیش بینی خردمندی بر مبنای متغیرهای سلامت معنوی، هوش معنوی و خودمهارگری را نشان می دهد.

جدول ۲: نتایج رگرسیون چندگانه با مدل هم زمان برای پیش بینی خردمندی بر مبنای متغیرهای سلامت معنوی،

هوش معنوی و خودمهارگری

متغیرهای پیش بین	R	R ²	Df	آماره F	Sig
سلامت معنوی، هوش معنوی و خودمهارگری	۰/۶۷	۰/۴۵	۳	۴۱/۶۱	۰/۰۰۰۱

همان گونه که در جدول (۲) ملاحظه می شود، ضریب همبستگی چندگانه برای ترکیب خطی متغیرهای پیش بین سلامت معنوی، هوش معنوی و خودمهارگری با خردمندی معنادار است و حدود ۴۵ درصد از واریانس خردمندی توسط متغیرهای سلامت معنوی، هوش معنوی و خودمهارگری تبیین می گردد. ضرایب رگرسیون متغیرهای پیش بین در پیش بینی خردمندی در جدول (۳) آمده است.

جدول ۳: ضرایب رگرسیون متغیرهای پیش‌بین

متغیرهای پیش‌بین	B	β	T	P
سلامت معنوی	۲۳/۰	۲۳/۰	۳/۶۹	۰/۰۰۰۱
هوش معنوی	۵۷/۰	۵۳/۰	۷/۶۰	۰/۰۰۰۱
خودمهارگری	۱۲/۰	۰۶/۰	۰/۹۵	۳۳/۰

توجه به آماره‌های t نشان می‌دهد که مقدار بتای مربوط به متغیرهای پیش‌بین هوش معنوی و خودمهارگری در سطح $P < 0/0001$ معنادار است و مقدار بتای مربوط به متغیر پیش‌بین خودمهارگری با خردمندی معنادار نیست. جدول (۴) نتایج تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام مربوط به پیش‌بینی خردمندی بر اساس سلامت معنوی، هوش معنوی و خودمهارگری را نشان می‌دهد.

جدول ۴: نتایج رگرسیون چندگانه با مدل گام‌به‌گام برای پیش‌بینی خردمندی بر مبنای متغیرهای سلامت معنوی، هوش

معنوی و خودمهارگری

مدل	R	R^2	R ² change	F	Sig
گام ۱ هوش معنوی	۰/۶۲	۰/۳۹	۰/۳۹	۹۹/۸۰	۰/۰۰۰۱
گام ۲ هوش معنوی	۰/۶۷	۰/۴۵	۰/۰۵	۱۵/۰۳	۰/۰۰۰۱
سلامت معنوی					

نتایج آزمون رگرسیون گام‌به‌گام در جدول (۴) نشان می‌دهد که متغیرهای پیش‌بین هوش معنوی و سلامت معنوی پیش‌بینی‌کننده معناداری برای خردمندی می‌باشند. در گام نخست هوش معنوی، حدود ۳۹ درصد از واریانس تغییرات خردمندی را تبیین می‌نمود ($F=99/80$, $P<0001$)؛ در گام دوم اضافه شدن متغیر سلامت معنوی به متغیر هوش معنوی، در حدود ۵ درصد دیگر از واریانس خردمندی را تبیین نموده ($F=15/03$, $P<0001$). در مجموع هریک از این دو مدل توانست به‌طور معناداری سهم پیش‌بینی متغیر وابسته، یعنی خردمندی را بیافزاید و در نهایت ۴۵ درصد واریانس خردمندی توسط این دو متغیر پیش‌بینی می‌گردند. متغیر خودمهارگری نتوانست در کنار دو متغیر دیگر سهم معناداری در پیش‌بینی خردمندی داشته باشد و از مدل حذف گردید. جدول (۵) نیز ضرایب رگرسیون گام‌به‌گام متغیرهای پیش‌بین خردمندی را در هریک از مدل‌ها نشان می‌دهد.

جدول ۵: ضرایب رگرسیون گام‌به‌گام متغیرهای پیش‌بین خردمندی در هریک از مدل‌ها

مدل	متغیرها	B	SE	Beta	T	Sig
گام ۱ هوش معنوی		۰/۶۷	۰/۰۶	۶۲/۰	۹۹/۹	۰/۰۰۰۱
گام ۲ هوش معنوی		۶۱/۰	۰/۰۶	۵۷/۰	۱۸/۹	۰/۰۰۰۱
سلامت معنوی		۰/۲۳	۰/۰۶	۰/۲۴	۳/۸۷	۰/۰۰۰۱

با توجه به جدول (۵)، هوش معنوی (با ضریب بتای ۰/۶۲) و سلامت معنوی (با ضریب بتای ۰/۲۴) نقش معناداری در پیش‌بینی خردمندی نوجوانان داشتند.

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از اهداف و وظایف مهم در هر جامعه، کمک به رشد همه‌جانبه‌قشر نوجوان و تربیت انسان‌های سالم، کارآمد و مسئول برای ایفای نقش در زندگی فردی و اجتماعی در آینده است. درحقیقت توجه به این قشر از جامعه از لحاظ آموزشی، تربیتی، باروری و شکوفایی موجب بالندگی جامعه خواهد شد. مطابق مطالعات پیشین برای مواجهه با مسائل در جوامع امروزی مؤلفه هوش به تنهایی کافی نیست (استرنبرگ و اسپیکولیشنز، ۲۰۱۸)، و همین امر موجب شده تا محققان از مؤلفه خردمندی و متغیرهای مرتبط با آن سخن به میان آورند. در منابع اسلامی عقل از مقدس‌ترین واژه‌هاست (جوادی آملی، ۱۳۹۸). خردمندی، عقل و دیگر کلمات معادل آن در علوم اسلامی، روان‌شناسی و روان‌پزشکی از جایگاه خاصی برخوردار است. واژه عقل در قرآن حدود ۵۴ بار آمده است. طبق نظر علامه محمدحسین طباطبایی، اگر کلمات نزدیک یا مرتبط با عقل در قرآن نیز به این تعداد اضافه شود، بیشتر از ۳۰۰ بار از عقل در قرآن یاد شده است و این خود دلالت بر اهمیت

این موضوع از منظر قرآن کریم دارد. از سوی دیگر، مفهوم خرد یا عقل در روان‌شناسی مدرن نیز از جایگاه مهمی برخوردار است؛ چراکه از یک طرف وجود سلامت عقل شاخص سلامت روان است و از طرف دیگر ضعف یا اختلال در آن می‌تواند شاخص خوبی برای ابتلا به اختلالات روان‌شناختی باشد. بنابر آنچه گفته شد شناخت مفهوم خردمندی و تأثیرپذیری آن از دیگر مؤلفه‌ها از دیدگاه روان‌شناختی و علوم اسلامی از جمله موضوعات مهم به‌شمار می‌رود (موسوی و همکاران، ۱۳۹۶). عقل را می‌توان پایه و اساس رشد بهنجار شخصیت دانست (هوشیاری و همکاران، ۱۳۹۸). آردلت، پرایدگن و نوترپرایدگن (۲۰۱۸) خردمندی را به‌عنوان ترکیبی از ویژگی‌های شخصیتی با سه بعد گسترده می‌دانند که بعد شناختی، تأملی و عاطفی است. بعد شناختی نشان‌دهنده میل به دانستن حقیقت و درک عمیق از زندگی است. بعد تأملی نشان‌دهنده خودآگاهی و توانایی مشاهده پدیده‌ها و بعد عاطفی به‌عنوان عشق همدلانه و دلسوزانه نسبت به دیگران تعریف شده است. در روان‌شناسی، خردمندی به بینش صحیح نسبت به شرایط خود، دیگران و محیط و یک نوع پختگی در شرایط خود اطلاق می‌شود که فرد را به رضامندی درونی می‌رساند (موسوی و همکاران، ۱۳۹۶).

از آنجاکه نوجوانان به‌عنوان سرمایه‌های انسانی جامعه مورد توجه خاص هستند، شناسایی عوامل پیشاینده مؤلفه خردمندی در این نسل حائز اهمیت ویژه است. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که ترکیب خطی که از متغیرهای سلامت معنوی، هوش معنوی و خودمهارگری تشکیل می‌شود، می‌تواند ۴۵ درصد از واریانس تغییرات خردمندی را پیش‌بینی نماید؛ سپس در مرحله بعد، تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام نشان داد که مهم‌ترین نقش را در پیش‌بینی خردمندی، هوش معنوی بر عهده دارد و در گام بعدی متغیر سلامت معنوی می‌تواند سهم پیش‌بینی خردمندی را بیافزاید، اما نقش خودمهارگری در این پیش‌بینی معنادار نبود.

نتایج پژوهش حاضر با مطالعه وودوارد (۲۰۱۱)، کردنوقایی و نبی‌زاده (۱۳۹۵)، لی (۲۰۱۱) و باباخانلو و شوقی (۱۴۰۱) همسو است. نتایج پژوهش‌های مشابه نیز بیانگر آن است که متغیر معنویت و خردمندی رابطه سلسله‌مراتبی با یکدیگر دارند؛ به‌گونه‌ای که معنویت بخشی از خردمندی محسوب می‌شود. تقویت مؤلفه‌های مرتبط با معنویت منجر به افزایش خردمندی در افراد با گروه‌های سنی و جنسیتی مختلف می‌شود (صالحیان و جهان، ۱۴۰۰). نتایج پژوهش حاضر نشان داد هوش معنوی در پیش‌بینی خردمندی نقش مؤثری دارد. این رابطه را می‌توان با مؤلفه‌های چهارگانه هوش معنوی تبیین کرد؛ به‌گونه‌ای که تفکر وجودی انتقادی با تعمیق در پرسش‌های بنیادی زندگی، ایجاد معنای شخصی با هدفمند کردن تجربه‌ها، آگاهی متعالی با درک ارتباط خود با دیگران و جهان، و گسترش آگاهی با تجربه سطوح عمیق‌تر ادراک، هریک زمینه‌ساز رشد بیش و قضاوت خردمندانه می‌شوند. بنابراین هوش معنوی از طریق تقویت معنا، آگاهی و نگرش متعالی، بستر شکل‌گیری خردمندی را فراهم می‌سازد. در واقع نتایج مطالعه حاضر نیز تأییدکننده این موضوع است که مؤلفه‌های مرتبط با معنویت از طریق هدفمند کردن و ایجاد معنا در زندگی فرد، به او در مواجهه خردمندانه با مسائل و مشکلات زندگی کمک می‌کند و توانایی تشخیص خوب و بد را فراهم می‌سازد و این مطابق تعریفی است که در منابع اسلامی از واژه خرد ارائه شده است. همچنین نتایج مطالعه حاضر با پژوهش چراغ‌زاده و کردنوقایی (۱۳۹۹)، کچونی و هوشیاری (۱۳۹۹) و گلاک و بلاک (۲۰۱۳) ناهمسو است. در این خصوص که نقش خودمهارگری در پیش‌بینی متغیر خردمندی معنادار نشد، لازم به ذکر است که در این پژوهش برای سنجش این متغیر از ابزاری متناسب با تعریف خودمهارگری در فرهنگ ایرانی - اسلامی استفاده نشده، شاید بتوان گفت این توصیف از خودمهارگری در پیش‌بینی خردمندی نقشی نداشته است. همچنین نمونه پژوهش،

عمدتاً نوجوانان هستند؛ چون نوجوانی به لحاظ خرد، در حال رشد و کمال است، بسیار قابل انتظار است که فرضیه خودمهارگری تأیید نشود.

نتایج پژوهش‌ها حاکی از آن است که سطوح بالاتر مؤلفه‌های مرتبط با معنویت و خردمندی، منجر به سطوح بالاتر پایداری سلامت و بهزیستی روانی و جسمانی می‌شوند (صالحیان و جهان، ۱۴۰۰). مطابق با آنچه در منابع اسلامی مطرح شده، تقویت قوای عقلانی به واسطه فعال شدن عقل و ارتقای سطح عملکرد آن محقق می‌شود و از رهگذر آن، زندگی انسانی هویدا شده، انسان از سطح حیوانی فراتر رفته و تعادل خود را باز می‌یابد. فعال‌سازی عقل منجر به رشد کارکردهایی در شخص می‌شود که مسیر تبیین‌شده را تحقق می‌بخشد. محققان در مطالعات خود به کارکردهای عقل اشاره کرده‌اند و از آن جمله مواردی چون تشخیص حق از باطل، عبرت‌گیری، دوراندیشی، مدیریت نفس، اعتدال رفتاری، حسن خلق، کمال‌طلبی و شناخت واقعیات را برشمردند (اجتهادی، ۱۴۰۰). در واقع وقتی نظام تشخیص‌گر فرد (عقل فطری)، قدرت عملکردی خود را باز یافت و انسان در مسیر تعادل قرار گرفت، امکان فراروی نیز برای او مهیا می‌شود و در پرتو شناخت‌ها و عملکردهای سالم عقلانی می‌تواند مسیر تعالی را طی نماید (جان‌بزرگی، ۱۳۹۸). بنابراین پیشنهاد می‌شود برنامه‌ریزی‌ها در سطوح کلان از طریق تقویت مؤلفه هوش معنوی و سلامت معنوی، متغیر خردمندی در قشر نوجوان را ارتقا بخشند. تقویت خردمندی نه تنها بر بهزیستی روانی نوجوانان اثرگذار است، بلکه آنان را به‌عنوان سرمایه‌های انسانی جامعه برای مواجهه سالم با مسائل زندگی روزمره مجهز می‌سازد.

در پژوهش حاضر جهت جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه آنلاین استفاده گردید که به جهت بحث‌نگرانی از ارزشیابی و تمایل به ایجاد تصویری مثبت از خویش در ذهن دیگران، همواره صحت اطلاعات جمع‌آوری‌شده تهدید می‌شود و به نظر می‌رسد در تفسیر نهایی داده‌ها این مورد باید مد نظر قرار گیرد. همچنین شایان ذکر است با توجه با ماهیت طرح تحقیق که از نوع همبستگی بود، در تفسیر نتایج حاصله به‌صورت روابط علی و معلولی باید جانب احتیاط را رعایت نمود. پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آتی جهت رفع محدودیت‌های مذکور از روش‌هایی مانند مصاحبه‌های عمیق کیفی با نوجوانان نیز استفاده شود.

منابع

ابراهیم‌زاده آملی، نبی‌الله (۱۳۸۰). عقل در تفکر اسلام و غرب. پیام حوزه، ۲(۳۲)، ۵۲ - ۶۵.

- اجتهادی، صدیقه (۱۴۰۰). اثربخشی فعال‌سازی عقل بر اضطراب در مراجعین خانم مرکز مشاوره حوزه‌های علمیه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته روان‌شناسی. دانشکده هدی.
- الهبخشیان، مریم؛ جعفرپور علوی، مهشید؛ پرویزی، سرور و حقانی، حمی (۱۳۸۹). ارتباط سلامت معنوی و کیفیت زندگی در مبتلایان به مولتیپل اسکلروزیس. تحقیقات علوم پزشکی زاهدان (طیب شرق)، ۱۲(۳)، ۲۹ - ۳۳.
- باباخانلو، اشرف و شوقی، بهزاد (۱۴۰۱). اثربخشی آموزش خرد بر سلامت معنوی دانش‌آموزان دوره دوم مقطع متوسطه شهر تهران. پویایی روان‌شناختی در اختلال‌های خلقی، ۱(۲)، ۱۳ - ۲۰.
- بیات، علی؛ رفیعی‌هنر، حمید و جهانگیرزاده، محمدرضا (۱۴۰۱). مفهوم‌شناسی «خرد» در روان‌شناسی و تناظرشناسی مفاهیم آن در منابع اسلامی. روان‌شناسی و دین، ۱۵(۳)، ۲۷ - ۴۶.
- جان‌بزرگی، مسعود (۱۳۹۸). درمان چندبعدی معنوی: یک رویکرد خداسو برای مشاوره و روان‌درمانگری (فنون و برنامه‌ها). قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- جان‌بزرگی، مسعود (۱۳۹۹). درمان چندبعدی معنوی: امکان تبیین پدیده‌های روانی (سلامتی و اختلال) با سازه‌های معنوی شخصیت بر اساس منابع دینی. روان‌شناسی بالینی و شخصیت، ۱۴(۲)، ۱۷۳ - ۱۸۹.
- جان‌بزرگی، مسعود و غروی، محمد (۱۳۹۷). اصول روان‌درمانگری و مشاوره با رویکرد اسلامی. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۷۷). تفسیر موضوعی قرآن کریم: مراحل اخلاق در قرآن. تنظیم و ویرایش: علی اسلامی. قم: اسراء.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۸). تفسیر انسان به انسان. قم: اسراء.
- چراغ‌زاده، مینا و کردنوقابی، رسول (۱۳۹۹). تبیین خرد بر اساس ذهنیت فلسفی، دیدگاه‌گیری اجتماعی و خودبازداری در دانشجویان. تازه‌های علوم شناختی، ۲۲(۲)، ۲ - ۱۱.
- سلمانی اردانی، محمدعلی؛ شهریار احمدی، منصوره و دوایی، مهدی (۱۳۹۹). تعیین ویژگی‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه سنجش خردمندی دانش‌آموزان. سلامت روان کودک، ۷(۴)، ۱۲۸ - ۱۴۶.
- شوقی، بهزاد؛ رباط میلی، سمیه و نصرالهی، بیتا (۱۴۰۱). اثربخشی آموزش خرد بر سرمایه روان‌شناختی و سلامت معنوی دانش‌آموزان دوره دوم مقطع متوسطه شهر تهران. روان‌شناسی تربیتی، ۱۸(۶۴)، ۱۹۹ - ۲۲۱.

صالحیان، غزاله و جهان، فائزه (۱۴۰۰). تدوین مدل علی خرد بر اساس عاطفه مثبت و منفی و هوش معنوی با میانجیگری نگرش به مرگ در سالمندان. *سالمندشناسی*، ۶(۳)، ۶۵ - ۷۷.

غلامعلی لواسانی، مسعود؛ افضل، لیلا و داودی، مریم (۱۳۹۵). فرسودگی شغلی پرستاران: نقش هوش هیجانی، هوش معنوی و سخت‌کوشی. *پژوهش‌های کاربردی روان‌شناختی*، ۷(۲)، ۱ - ۱۶.

کچوئی، فرزانه و هوشیاری، جعفر (۱۳۹۹). نقش میانجی خودمهارگری در رابطه بین خداآگاهی و خردمندی. *پژوهش‌های روان‌شناسی اسلامی*، ۳(۲)، ۸۵ - ۱۰۶.

کردنوقایی، رسول و نبی‌زاده، صفدر (۱۳۹۶). تبیین خرد بر اساس هوش معنوی و جهت‌گیری مذهبی. *پژوهش‌های روان‌شناختی*، ۲۰(۱)، ۷۶ - ۹۰.

موسوی، سیدغفور؛ کرمی، احمد؛ ابراهیمی، امراه و طاهرزاده، اصغر (۱۳۹۶). بررسی تطبیقی مفهوم عقل در منابع اسلامی، روان‌پزشکی و روان‌شناسی. *تحقیقات علوم رفتاری*، ۱۵(۲)، ۲۶۱ - ۲۶۸.

موسوی‌مقدم، سیدرحمت‌الله (۱۳۹۴). بررسی رابطه هوش معنوی با خودمهارگری و مکانیسم‌های دفاعی در دانش‌آموزان دختر سال سوم متوسطه. *علوم پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی*، ۲۵(۱)، ۵۹ - ۶۴.

هوشیاری، جعفر؛ شجاعی، محمدصادق و الهی، حسین (۱۳۹۸). عوامل مؤثر در شکل‌گیری شخصیت و ساختار آن از دیدگاه امام خمینی (ره). *پژوهش‌های روان‌شناسی اسلامی*، ۲(۲)، ۱۱۵ - ۱۳۸.

۳۰۳

- Al Eid, N. A., Arnout, B. A. & Almoied, A. A. (2021). Leader's spiritual intelligence and religiousness: Skills, factors affecting, and their effects on performance (a qualitative study by grounded theory). *Journal of Public Affairs*, 21(1), e2129.
- Ardelt, M. (2003). Empirical assessment of a three-dimensional wisdom scale. *Research on Aging*, 25(3), 275-324.
- Ardelt, M; Pridgen, S; Nutter-Pridgen, K. (2018). The relation between age and three-dimensional wisdom: Variations by wisdom dimensions and education. *The Journals of Gerontology: Series B*, 73(8), 1339-1349.
- Chiang, Y. C., Lee, H. C., Chu, T. L., Han, C. Y. & Hsiao, Y. C. (2016). The impact of nurses' spiritual health on their attitudes toward spiritual care, professional commitment and caring. *Nursing outlook*, 64(3), 215-224.
- Glück, J. & Bluck, S. (2013). The More life experience model: A theory of the development of personal wisdom. *The scientific study of personal wisdom. From contemplative*

- traditions to neuroscience, 75-97.
- Grossmann, I. & Brienza, J. P. (2018). The Strengths of Wisdom Provide Unique Contributions to Improved Leadership, Sustainability, Inequality, Gross National Happiness, and Civic Discourse in the Face of Contemporary World Problems. *Intelligence*, 6(22), 1-16.
- Grossmann, I., Sahdra, B. K., Ciarrochi, J. (2016). A heart and a mind: Self-distancing facilitates the association between heart rate variability, and wise reasoning. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 10(68), 1-10.
- Highfield, M. E. F. (2019). The spiritual health of oncology patients: A comparison of nurse and patient perceptions (Doctoral dissertation).
- King, D. B; Decicco, T. L. (2009). A viable model and self-report measure of spiritual intelligence. *Int J Transpersonal Stud*, 28,68-85.
- King, D. B. (2008). Rethinking claims of spiritual intelligence: a definition, model, and measure. [Thesis]. Ontario: Trent University.
- Lee, T. N. (2011). Life satisfaction, openness value, self-transcendence, and wisdom. *Journal of Happiness Studies*, 12(2), 171-182.
- Mayer, J. D. Salovey, P. (2003). Measuring emotional with the MSCEIT V.2.0. *Emotion*, 3, 97-105.
- Paloutzian, R. F. & Ellison, C. W. (1982). *Loneliness of life*. In L. A. Peplau & D. Perlman (Eds.). *Loneliness: A sourcebook of current theory, research, and therapy* (p. 224-237). New York: Wiley Inter science.
- Paloutzian, R. F., Park, C. L. (2005). *Handbook of the psychology of religion and spirituality*. 2thd. New York: Guilford press.
- Porteous, J. D. (2013). *Environmental aesthetics: Ideas, politics and planning*. Routledge.
- Rani, G. S. & Devi, M. S. (2020). A Study on Young Adult Perception about Retired professional's Wisdom. *Int Curr Microbiol app sci*. 9(12), 3116-21.

- Staudinger, R & Gluck, J. (2011). Psychological wisdom research: Commonalities and differences in a growing field. *Annual review of psychology*, 62, 215-241.
- Sternberg, R. J. (2005): Older but not wiser? The relationship between age and wisdom. *Ageing International*, 30(1), 5-26.
- Sternberg, R. J. (2004). What is wisdom and how can we develop it? *Annals of American Academy of Political and Social Science*, 591, 164-174.
- Sternberg, R. Speculations, J. (2018). On the Role of Successful Intelligence in Solving Contemporary World Problems. *Intelligence*, 6(4), 1-15.
- Tangney, J., Baumeister, R. F. & Boone, A. L. (2004). High self-control predicts good adjustment, less pathology, better grades, and interpersonal success. *Journal of Personality*, 72, 271-324.
- Walsh, R. & Reams, J. (2015). Studies of Wisdom: A special issue of integral review. *Integral Review*, 11(2), 1-6.
- Woodward. J. (2011). The spirituality of older people A narrative approach. *Practical theology*, 4(1), 83-95.
- Vaughan. F. (2002). What is spiritual intelligence?. *Journal of humanistic psychology*, 42(2), 16-33.

